

עוד בענין תקלה לצדיקים, בשאר איסורים שאינם של אכילה – ע' במובא ביוסף דעת נדרים י ויבמות צט.
ורמו לדברי התוס' שהמדובר רק בעניני אכילה: **לא יאונה לצדיק כל און** – ראשי תבות: **לא יאכל** (נפש חיה
רמב,א). 'כל און' בגימטריא: **אוכל טמא** (גליון תורא"ש).
ע"ע בפירוש הרמב"ן בסדר חיי שרה (כד,לב) ובספר אמת ליעקב שם.

דף ו

'אשכחיה ההוא סבא'. ... וכמו שנחמו ההוא סבא [אשר הוא אליהו לדעת יש-מפרשים בתוס' פרק
קמא דחולין. ושמעתי דכן הוא האמת, ודקושיית תוס' שם אין כאן מקומה] **לאביי** (בסוכה נב.)... (מתוך
צדקת הצדיק מד. וכ"ה בדברי סופרים יט).
עוד בענין 'ההוא סבא' – ע' בתשובת הגאונים (הרכבי) כג; פתח עינים שבת לד. יעיר אוון ה,לו; תפארת יעקב; שפת אמת
שבת כג: מגדים חדשים ברכות ה: ו: ושבת שם.

זרבי מאיר לטעמיה דחייש למיעוטא וגזר רובא אטו מיעוטא'. כלומר, כיון שבכל כותי יש לחוש שמא הוא
מומר לעכו"ם, הלכך גזר אף במי שידוע שאינו כזה. (דוגמא כיוצא בזה יש בע"ז מ. באיסור צלמים – כפירוש הרמב"ן
והריטב"א שם).

בזה יש לישב דברי התוס' בבכורות (יט: ד"ה ברובא) שברובא דאיתא קמן לא נחלק רבי מאיר שהולכים אחר הרוב שהרי
כתוב 'אחרי רבים להטות', והלא כאן חושש למיעוט – אלא הם יפרשו כיון שבעלמא חושש ר"מ למיעוטא לכך מסתבר לו
לגזור משום המיעוט, והחשש למיעוט אינו אלא סברא לגזרה. [ושמא זהו טעמו של ר"מ שאמר (בריש המסכת) טוב מזה ומזה
שאינו נודר כל עיקר – כי חושש למיעוט העלולים לבוא לידי תקלה].

**'פשטיה דקרא במאי כתיב, בתלמיד היושב לפני רבו, דתני רבי חייא כי תשב ללחום את
מושל...'**. למדים אנו מדברי חז"ל מהו 'פשטיה דקרא' בספר משלי – הנמשל, שהוא כוונת המקרא
(וכמש"כ מהרש"א). והמפרש רק את המשל עדיין לא פירש פשוטו של מקרא.
הרי כאן שלשה רבדים למקרא 'ללחום את מושל'; לפי פשט בעל מקרא – לסעוד עם המלך, יש לו
לאכול לנהוג בזהירות ובדרך ארץ (כמו שפרש רבנו יונה במשלי). לפי פשט בעל הגמרא, 'המושל' הוא גדול
בתורה שהתלמיד יושב לפניו ללחום בלחמה. ויש עוד דרש הדורש 'מושל' על היצר הרע, שהאוכל
צריך להתחזק על יצרו ולשים סכין בלועו (עפ"י לקט שיחות מוסר לר"א שר, ח"ב עמ' ססד).
ע"ע בספר ישרש יעקב.

**זלא זוו משם עד שעשאום עובדי כוכבים גמורין. למאי, אי לשחיטה ויין נסך מהתם גזרו בהו
רבנן?'** פירש הרמב"ן (דלא כמשמעות פרש"י) שרבן גמליאל לא גזר על השחיטה בלבד אלא גם על שאר
איסורין שבתורה מפני שחשש למיעוט כדברי רבי מאיר, אבל לא החמיר לגזור אפילו בדבר שאיסורו
מדברי סופרים. ושאמרו 'לשחיטה ויין נסך' – לאו דוקא, ולכך מקשה מה תוספת הוסיפו בגזרה
המאוחרת.

וזהו שאמרו 'מאי עובדי כוכבים גמורין... לבטל רשות וליתן רשות' – כלומר גם לדינים דרבנן.
ומה שהוצרך לומר 'אינהו גזרו ולא קבלו...' – כי מהמעשה מוכח שעד גזרת רבי אמי ורבי אסי נהגו התר ביין, שהרי רבי
אבהו שלח להביא משם יין.

מזה שאמרו 'לבטל רשות וליתן רשות' ולא אמרו רבותא שעשאו כגויים גמורים אף לקולא, הוכיח בספר חות דעת (קנט סק"ד. וכ"כ בפני יהושע) שאכן לקולא לא עשאו כעכו"ם. וכן נפסק בשלחן ערוך (אה"ע מד,י) שכותי שקידש – צריכה גט, שלא עשאו כגויים גמורים אלא להומרא, אבל בעצם גרי אמת הן, וכדין גר שחזר לסורו (כפי שפירשו שם בבית שמואל ובהגר"א. וכ"כ בבית שמואל ד ס"ק סג). ואולם דעת הש"ך (יו"ד קנט סק"ה) שעשאו כגויים גמורים גם לקולא, ומותר ללוות מהם ברבית [דלא כמשמעות השו"ע שם].

וזהו לשון החתם-סופר (בהגהותיו לשו"ע או"ח לט): 'וע' בתוס' יום טוב משנה ד פ"ז דנדה דתמה על כותים אי גירי אמת הן, איך עשאו כנכרים לטהר נדות ואהלות שלהם. ונראה לפענ"ד שיש כח בכלל ישראל להוציא המורדים מכלל האומה ויחזרו לגויים גמורים אף להקל. וזכר לדבר 'ראה ויתר גויים' שהתיר להם ז' מצוות, אע"ג דלא ראייה גמורה היא, מ"מ כן נראה לי, והם נמנו וגמרו להוציאם מברית ישראל לגמרי... ומצינו בעזרא 'חרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה' משמע שהוציאם מכלל ישראל וכנ"ל'.

וע"ע בספר אור שמח הל' שחיטה ד, טו; שו"ת שבט הלוי ח"ד קעב.

'אינהו גזור ולא קבלו מינייהו, אתו רבי אמי ורבי אסי גזרו וקבלו מינייהו'. פרש הרמב"ן [דלא כרש"י] שגזרה ראשונה היתה מפני חשש למיעוט ולכן לא קבלו מהם כי נקטו כחכמים שאין חוששים למיעוט, אבל בהמשך הזמן נתקלקלו הכותים עד ששבו המקולקלים להיות רוב או מחצה, הלכך קבלו מהם. וכן נמצא בירושלמי (ע"ז ה, ד).

וכן כתב בספר תורת חיים, ובזה פירש שינוי לשון ההוא סבא, שבמעשה הראשון אמר 'ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה' כלומר בעל מעשים יש לו לחוש למיעוט, אבל במעשה השני שהיו כולם עובדים אותה, אמר: 'לית כאן שומרי תורה' (וכ"ה בראש יוסף. וע"ע מהרש"א מהדו"ב וצל"ח).

רבי זירא לא אכל ורב אסי אכל. א"ל ר"ז לר"א ולא חייש מר לתערובת דמאי? א"ל לאו אדעתאי...'. יש לשאול מדוע לא העירו רבי זירא לרב אסי קודם שאכל? – יש מביאים מכאן ראייה שתלמיד הרואה לרבו שעובר על איסור דרבנן אינו צריך למחות בו.

ואולם יש לדחות ולומר דוקא בכגון שאין ודאי לו שהדבר אסור, כגון תערובת דמאי שבכאן שהסיק ופשוט להתר, אבל אם ברור לו האיסור אפילו מדרבנן יודיענו ויפרישנו [וכן יש לדייק מלשון רש"י שכתב שהואיל ואינו בעין אלא על ידי תערובת לכך 'לא חשו למילתא' – והלא רבי זירא חש? אלא רצה לומר שלא חש למחות ביד רבי אסי. הא אילו היה הדמאי בעינו היה מוחה].

ועוד יש לומר, לפי מה שאמר רבי זירא 'אפשר גזור על התערובת דמאי ומסתייעא מילתא דרב אסי למיכל איסורא, השתא בהמתן...'. יש לומר שלכך לא מוחה ר' זירא מתחילה, שסמך על כך שודאי לא יביא לו הקב"ה תקלה. ולפי זה אין ראייה לדורות שלנו שאיננו מוחזקים שלא יאונה תקלה לצדיק (כמו שהביאו התוס' ד"ה צדיקים).

ומכל מקום יש להוכיח ממקום אחר (בעירובין סו:): שתלמיד הרואה קושיא על הוראת רבו, באיסור דרבנן יניחנו לעשות מעשה ואח"כ יקשה. ואם כי גם הראיה ההיא יש לדחות באופן אחר, אך אין לדקדק בדבר כל כך (עפ"י תרומת הדשן מג).

וכן פסק הרמ"א (יו"ד רמב, כב), שאם הוא איסור דרבנן ודאי – יש לתלמיד למחות ברבו, אבל אם יש לו קושיא ואין ודאי לו שאסור, בדאורייתא יקשה קודם המעשה, ובדרבנן יניחנו לעשות מעשה ואח"כ יקשה.

יש להעיר על מה שכתב שלכך לא מיחה ר"ז בר' אסי משום שסמך שודאי לא יארע לו תקלה, א"כ מדוע הוא עצמו לא אכל, והלא רבו אוכל ואין הקב"ה מביא לידו תקלה וודאי הדבר מותר? ואין לומר שכל שלעצמו הדבר בספק, אי אפשר להכריע הספק אלא על פי הכרעת הלכה, דלא בשמים היא, ורק לענין מחאה ברבו סמך על כך – שהרי להלן אמרו שרבי סמך על אכילתו של רבי מאיר לקבוע הלכה. וצריך לומר שהיה רבי זירא מחמיר על עצמו. תדע, שהיה יכול לעשר מיניה וביה, אלא כנראה לא רצה לאכול כלל מאותו ע"ה [ומצינו לר"ז שסיגף עצמו הרבה בתעניות, כמו שהראה בשו"ת חות יאיר קנב].

מכאן הביאו כמה אחרונים להוכיח שאיסור דרבנן בשוגג נחשב איסור ו'עבירה' [והקשו על הנתיות-המשפט (רלד) שכתב להפך], שהרי החשיב רבי זירא את אכילת הדמאי בשוגג כתקלה. ויש לדחות, שבאופן שעבר מתוך שלא שם על לבו, אין זה כשוגג וכאנוס, ונחשב מעשה עבירה (עפ"י אבני נזר אה"ע נב, צ). ויש מי שתריך כיון שאיסור דמאי משום חשש שאינו מעושר הוא, הרי יש כאן חשש איסור דאורייתא, הלכך נחשבת זו תקלה (אתוון דאורייתא י).

אעפ"י שמצד החשש שלא עישרוהו יש לומר שמשמים סיבבו שלא יאכל דבר שלא נתעשר ועם הארץ הזה עישר – צ"ל שהכוונה היא שעצם איסור דמאי עשאוהו חכמים כאיסור חפצא, לחוש שלא עישרו, הלכך אף בשוגג נחשב לאיסור. וראה בסמוך. [וכזאת י"ל לעיל ה: אודות שחיטת כותי, שר"ג בגורתו קבע שהבשר אינו שחוט, משום החשש לשחיטת מומר, לכן החשיבו זאת כתקלה].

ולפי הסברא שהובאה לעיל (ה: מ'שלמי שמעון') שכל שאילו היה יודע לא היה אוכל נחשב כ'תקלה' – אין הוכחה שאיסור דרבנן בשוגג נחשב 'איסור'. וי"ל.

ומדברי הפוסקים דלעיל שתלמיד הרואה איסור דרבנן ברבו חייב למחות בו, אין להוכיח שנחשב מעשה אסור, כי י"ל כיון שלתלמיד יש ידיעה בדבר, הרי אם לא יוכיח ייחשב כמוזיד בהכשלה באיסור דרבנן. והרי גם לפי דברי הנתיות ודאי אסור להכשיל אחר באיסור דרבנן כשאינו יודע על כך (ע' או"ש גירושין א, יז).

דב אסי אכל'. ואם תאמר, כיצד אכל אצל עם הארץ שאינו נזהר בטומאה ובטהרה, והרי שנינו כל המקבל עליו חבירות לא יתארח אצל עם הארץ [מה גם שרבי אסי כהן היה]? ויש לומר פונדק שאני, ששומרים בעליו את המאכלים בטהרה כדי שיתארחו אצלם כהנים וחברים (עפ"י פני יהושע). ועוד יש לומר שכבר לא היו להם טהרות מפני שלא היה להם אפר פרה להטהר. אי נמי, אכסנאי הבא לעיר אנוס הוא.

וכן נותן לחמותו ולפונדקאית דלקמן – צריך לפרש במעשר ולא בחבר, או בימי טומאתו, או בשאין להם אפר פרה (עפ"י חזו"א דמאי ה, ז).

צ"ע במש"כ שאכסנאי היה ואנוס, הלא לזה גם דמאי מותר לו, ולא היה מחשביה רבי זירא לתקלה. ואפשר כיון שאפשר באכילת דברים אחרים, אין זה כאנוס כלפי מאכל זה. ומש"כ שאין מדובר בחבר, צ"ל שזה שאמרו להלן 'בר בי רב ליכול חמימא...' בתלמיד שלא קיבל עליו חברות.

'אפשר גזרו על התערובת דמאי ומסתייעא מילתא דרב אסי למיכל איסורא?! השתא בהמתן של צדיקים...' אעפ"י שיתכן שעם הארץ הזה עישר, אעפ"י כ' אין ראוי רב אסי להיכשל באכילת דמאי. ומשמע שהדמאי אסור אף אם באמת הוא מעושר (עפ"י ראש יוסף; אתוון דאורייתא ו; בית האוצר ח"א קכב קכה; חדושים ובאורים. וע"ש שהביא בשם החזו"א להוכיח משבת כג. שאין חיוב אם הוא מעושר. וע"ע קובץ ענינים). וזהו כלל בכל מקום שחכמים אסרו דבר מספק, הרי זה נדון כודאי-עבירה. כגון שאסרו גבינות עכו"ם שמא העמידוהו בעור קיבת נבילה – הרי זה נידון כודאי איסור. וכן שבויה שאסורה לכהן שמא נאנסה

ע"י עכו"ם – נחשבת כודאי זונה. ולכן כששני עדים המעידים שנשבת ושני עדים מכחישים – אסורה, ואין לדון להתיר משום ספק-ספק או כספק איסור דרבנן. ולכן אמרו בקדושין (סו) גבי ינאי שבתרי ותרי – שבויה אסורה (מהגרז"נ גולדברג שליט"א).

זלא גזרו על תערובת דמאי – מפני שאיסור דמאי אינו מוחלט בכל מצב שהרי מאכילים את האכסניא ואת העניים דמאי, הלכך הקילו חכמים בתערובתו. [וכיוצא בזה פת עכו"ם המותרת בשעת הדחק כגון להולכי דרכים, תערובתה מותרת. וכן מותרת לאכסניא. עתוס' ע"ז לה: ד"ה מכלל; מרדכי כאן תקצ; טור י"ד סו"י קיב ושו"ע שם סעיף ח ובהגר"א; שו"ת מהרי"ל קנז, ד קנה, ב; שבט הלוי ח"ט קסא]. ולפי זה יתכן שחמץ בשעה חמשית בערב הפסח, כיון שלא על הכל גזרו חכמים והקילו בתרומה ובקודש, יתכן שלא גזרו בתערובתו [ואעפ"י שבירושלמי (פסחים א, ד) מבואר שאסור, אין להביא משם ראה, שהרי שיטת הירושלמי (בדמאי א, ג) שאף בתערובת דמאי גזרו] (עפ"י חדושי ר' מאיר שמחה).

(ע"ב) 'העיד רבי יהושע'. הקשה בספר עיון יעקב, כיצד סמך רבי על עד אחד, הלא במקום דאתחזק איסורא אין עד אחד נאמן באיסורים. ויישב בדוחק שהיה עד אחר עמו ולא נזכר מפני חשיבותו. אך אין זה מתיישב עם הלשון שבסמוך 'חזי מאן גברא רבה דקמסהיד עלה'. ועוד י"ל שאין נקרא איתחזק איסורא, כי גם אבותיו לא אסרו אלא מספק. ועוד יש לומר לפי דברי התוספות בפסחים (גא). בשם רב נסים גאון, שרבי סבר שאבותיו אסרו מחמת טעות, ואין שייך בזה איתחזק איסורא (מהרב אמתי בן דוד שליט"א).

ז'התיר רבי את בית שאן כולה'. הרמב"ם (תרומות א, ה) כתב שרבינו הקדוש התיר בית שאן מאתם המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל. ומשמע מסתימת דבריו שהתירה לגמרי מכל תרומות ומעשרות. ואולם לא בכל מקום שלא כבשוהו עולי בבל הדין כן, אלא במקומות שהתיר רבי בלבד, מפני שהיו רחוקים מעיקר הישוב (רשב"א). [ונראה שנחלקו דעות הראשונים האם עולי בבל לא כבשו כלל את בית שאן (כפרש"י שהניחום מלכבוש) או שמא כבשו אלא שהניחיה להיותה כחול' להיפטר ממעשר (כן יש לפרש דברי הר"ש ידים ד. וכן י"ל בדעת הרמב"ם. עפ"י שבט הלוי ח"ז קעח [ונראה מלשון הרמב"ם שפירש 'הניחום' – השאירום להיות חייבים במעשרות כבזמן כיבוש עולי מצרים]. וע"ע בירושלמי דמאי ב; אבי עזרי שמיטה ויובל ד, כו; בית ישי ב, ג). ויש אומרים שבית שאן וחברותיה אינם בכלל כיבוש עולי מצרים כלל, ככתוב ולא הוריש מנשה את בית שאן. עפ"י ר"ש סירליאו ירושלמי שביעית ו, א. וע' במגילת תענית ג].

והראב"ד השיג על דברי הרמב"ם וכתב שלא התיר רבי אלא מעשר ירק ופירות האילן דרבנן, וכן היא דעת רש"י כאן.

ורבינו תם (מובא בתוס' כאן ובע"ז נט). פירש שרבי פטר מן הדמאי בלבד. ומשמע אפילו בדגן תירוש ויצהר. ואולם הרמב"ן כתב שלא פטר דמאי אלא משאר פירות.

ויש שכתבו שרבי התיר בבית שאן חומרי ארץ ישראל שמוותרים בחו"ל, כגון אוכל והולך ואח"כ מפריש, או ביטול ברוב. ויש שכתבו שרבי התיר רק בלוקח מן הגוי (עפ"י ר"ש פ"ק דדמאי; תורא"ש ברכות לו: מהר"י קורקוס).

ע"ע מו"מ בשיטות הראשונים, בשו"ת שבט הלוי ח"ז קעח.

כתב החזון-איש (שביעית ג, יט) שלא התיר אלא העיר בית שאן עצמה ותחומה [וכן את קסרין ובית גוברין

וכפר צמח. ירושלמי דמאי ב,א], אבל סביבותיה הנקראים היום בקעת בית שאן – חייבים במעשר. וגם העיר עצמה, אין אנו יכולים היום לסמוך על מה שקוראים לעיר בשם זה כי במשך הזמן נהרסו ונתיישבו פעמים רבות. ובעל כפתור ופרח שהיה גר בבית שאן כתב שנוהגים לעשר שם דגן תירוש ויצהר בברכה, ושאר מינים וירקות – בלי ברכה (וע' בירושלמי שם 'מכפר קרנים כבית שאן'. וראה עוד במעדני ארץ על הרמב"ם שם).

וכתבו אחרונים: רק לענין תרו"מ ושביעית פטר רבי את בית שאן [וגם בשביעית לא התיר עבודת קרקע אלא איסור ספיחין. כו"פ. ע"ע משנה שביעית ו,א ובמפרשים; רש"י ז. ד"ה הרבה], אבל לענין מצות ישוב ארץ ישראל ולשאר כל המעלות התלויות בארץ – הריהי כארץ ישראל, וכן בשאר מקומות שלא כשם עזרא (עפ"י כפתור ופרח ז, ומובא ברדב"ז סנהדרין ד,ו; חזון איש שביעית ג,יט ועוד).

זכתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו... אפשר בא אסא ולא ביערו... והלא כל עבודה זרה שבעולם אסא ויהושפט ביערום. אעפ"י שנחש הנחשת לא נעשה לשם ע"ז ואינו נאסר בעבודתם של התועים אחריו שהרי קיימא לן המשתחוה לבהמת חברו לא אסרה, יש לומר כיון שביערו כל ע"ז שבעולם כדי שלא ייכשלו בהם, גם אותם שלא נאסרו כגון אילנות מחוברים, א"כ מדוע לא כתתו נחש הנחשת (עפ"י תפארת יעקב).

*

'אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם – בין. ואם לאו – תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך'.

'אם יבא לביתך אורח – אל תשאל לו מדברי תורה אא"כ שתדע שידע להשיב או תשאל לו בינו לבינך שלא יתבייש' (ספר חסידים שיב).

דף ז

'מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו'. ממשמעות דברי רש"י נראה שבכוונה עשו כן. ויש שתמהו על כך [וע' בשיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ (לו תשל"ב) במה שהעיר מכאן על כבוד הבריות] ופרשו שלא עלה כלל על דעת אסא ויהושפט לבער נחש הנחשת אעפ"י שביערו כל עכו"ם שבעולם, כי נתן הקב"ה בלבם שלא ירגישו בנחש הנחשת [או נתן טעם בלבם להימנע מלכתתו. ע' יערות דבש ח"א דרוש טו], כדי שיניחו זאת לבניהם אחריהם לגדל שמם. וכן משמע להדיא בירושלמי (כן פירש מהרש"א ותו"ח. וכן הוכיח מהר"ם מדברי התוס').

וכך יש לפרש המשך הדברים: 'מכאן לתלמיד חכם שאמר דבר הלכה שאין מזיחין אותו' – כיון שלמדנו מנחש הנחשת שמניחים לו לאדם מן השמים מקום להתגדר בו, לכך ת"ח המחודש דבר הלכה אין מבדילים או מזיחיים אותו לומר אילו היה ממש בדבריו למה לא נתחדשה אותה הלכה בדורות הראשונים שהיו חכמים יותר גדולים ממנו – שיש לומר מקום הניחו לו מן השמים (תורת חיים). עוד על השימוש בסברת 'מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו' – ע' בשו"ת הריב"ש סוס"י שלד.

זדלמא עישר עליהם ממקום אחר – לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. לפרוש רבנו תם